

Acțiunea diplomatică în Grecia antică. Surse literare și epigrafice

Lucian Amon

Le monde grec nous offre l'exemple d'une plus large extension où la diplomatie doit avoir un rôle essentiel. Bien qu'il n'existe un corps diplomatique spécial, ceux qui étaient chargés des missions diplomatiques avaient délimité clairement les attributions par leurs cités. De même, les Grecs nous aient laissé aussi la tradition de la protection des intérêts de ceux qui se remarquaient par des actes d'amitié sans être en rapports juridiques avec l'une des cités grecques.

ABSTRACT

The Greek world offers the example of a large territorial spread, in which the diplomacy should have the essential role. If did not exist a special diplomatic corps, the people who were entrusted with diplomatic missions, had their attributions clearly established by their cities. Also, the Greek let us the heritage of the protection of those people who have distinguished themselves by friendship acts without being in juridical status with one of the Greek cities.

Unul dintre primele tratate internaționale, al cărui text ne este cunoscut, a fost încheiat între faraonul Ramses al II-lea (1279-1212 a.Chr.) și suveranul hitit Hattușil al III-lea (1285-1250 a.Chr.) în al 21-lea an de domnie a primului. El conținea clauze de neagresiune și respectare a teritoriilor, extrădarea refugiaților etc., actul final fiind întărit și printr-o căsătorie dinastică¹.

O dată cu constituirea poporului grec prin pătrunderea triburilor elenice în Peninsula Balcanică, s-au pus bazele organizării politice din spațiul european. Pe fondul moștenirii indo-europene, a fost întemeiat un sistem în care diplomația, alături de război, constituia principala formă de interacțiune politică și socială.

Lumea greacă a reprezentat un spațiu unitar - cu două arii majore, bazinul mediteranean și cel pontic, având ca axă de convergență Marea Egee - în care s-au individualizat comunități politice organizate în regate, apoi în cetăți-stat, *poleis*².

Primele acțiuni cărora le putem atribui un caracter diplomatic sunt atestate în poemul *Iliada*, atribuit lui Homer. Izvorul citat relatează, între altele, solii reciproce ale regilor ahei (greci), cu scopul de a se alia împotriva cetății Troia, care se făcuse vinovată de dezonoare, prin răpirea de către Paris, fiul regelui troian Priam, a Elenei, soția lui Menelau, regele Spartei, ba chiar și o solie a aheilor la Troia pentru a negocia condițiile păstrării păcii³.

Misiunea diplomatică a vechilor greci (*presbeia*, solie sau ambasadă) era alcătuită din două-trei persoane. Solii (*presbeis*) trebuiau să vorbească pe rând, prezentând mesajul și dezvoltând ideile în fața unei adunări, fie a poporului, fie a

¹ Miron Cihó, *Faraonii Egiptului*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 205.

² Moses I. Finley, *Vechii Greci*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 7-8.

³ Jean Defradas, *Literatura elină*, Editura Tineretului, București, 1968, p. 19-22.

unui cerc restrâns format din reprezentanți ai regelui. Fiecare dintre solii își demonstra calitățile de negociator, după care membrii misiunii se retrăgeau și așteptau rezultatele intervenției lor. În mod normal, solii aveau imunitate, chiar dacă reprezentau un stat inamic⁴. Pe parcursul misiunii lor, ei erau găzduiți de unul dintre oamenii importați ai cetății, care însă avea și misiunea de a le iscodi obiceiurile și intențiile. Grecii foloseau pentru “gazdă” și “oaspete” același termen (*xenos*), iar ospitalitatea era sinonimă cu darurile (*xenia*)⁵.

Membrii ambasadei acționau în virtutea unor împuterniciri venite de la Adunarea Poporului și Sfat. O trăsătură caracteristică a soliei la greci era, ca și orice gest politic în general, însoțirea ei de un act religios, menit să obțină sprijinul zeilor, pentru succesul misiunii.

De obicei, ambasadorul (*presbeutes*) era ales dintre persoanele mai în vârstă, competente, respectabile și înțelepte. Când cetățile grecești hotărâu trimiterea unei ambasade, erau urmărite mai multe considerente. Solul sau solii trebuiau să fie dintre cei mai destoinici cetățeni, suficient de bogați pentru a suporta cheltuielile de deplasare și, nu în ultimul rând curajoși, fiindcă puteau trece prin situații extreme, lucru menționat de foarte multe ori în decretule date pentru cinstirea lor la încheierea cu succes a misiunii.

Iată un decret de la Istros, colonie milesiană de pe coasta de vest a Mării Negre:

*“Sfatul și Poporul au găsit cu cale: Întrucât Diodoros al lui Thrasikles, Prokritos al lui Pherekles și Klearchos al lui Aristomachos, trimiși soli la Zalmodegikos în privința ostatecilor, au călătorit prin țară dușmană și - înfruntând primejdii de tot felul și dând dovadă de cea mai deplină râvnă - au adus înapoi ostatecii (fiind aceștia la număr peste șazeci), convingându-l totodată pe Zalmodegikos să restituie cetății veniturile, Sfatul și Poporul să găsească cu cale ca aceștia și urmașii lor să fie înscrși printre binefăcătorii obștii; să fie încununați, ca și urmașii lor, la toate spectacolele de teatru, pentru bărbăția și râvna față de Popor, pentru ca și ceilalți cetățeni, cunoscând că Poporul cinstește pe bărbații vrednici, să se îndemne a sluji cetatea. Hegemonii să poarte de grijă ca prezentul decret să fie săpat pe două lespezi, din care una să se așeze în agora, în fața porticului, iar cealaltă în preajma altarului lui Zeus Polieus ”*⁶.

Grecii condamnau atacul prin surprindere și războiul neanunțat, ca și nerespectarea ritualurilor față de cei căzuți sau sacrilegiile.

Sunt cunoscute sancțiunile îndreptate împotriva lui Alkybiades, acuzat că în preziua începerii expediției antispartane din Sicilia (416 a.Chr.) a distrus statuile zeului Hermes, din fața clădirilor amiralității ateniene și cele îndreptate împotriva strategilor de la Insulele Arginuse, care deși au câștigat confruntarea navală cu

---

⁴ O excepție notabilă s-ar fi petrecut în debutul războaielor greco-persane (sau medice). Atunci, solii perși trimiși pentru a cere „pământ și apă”, ca simboluri ale supunerii, au fost îngropați de vii la Atena iar alții aruncați într-o fântână, la Sparta.

⁵ Costas Martin, *Grecia Parthenonului*, Editura “Prietenii Cărții”, București, 1996, p. 15-20.

⁶ ISM I 8.

spartanii au fost executați pentru că nu au vegheat la aducerea din valuri a trupurilor celor morți⁷.

Sub influența religiei s-au dezvoltat norme speciale care aveau ca scop reglementarea raporturilor între cetăți sau desfășurarea războiului. Pelerinii care mergeau la marile sărbători panhellenice erau la adăpost de orice act de ostilitate, chiar dacă străbăteau un teritoriu ocupat de o armată străină. Desfășurarea Jocurilor Olimpice era însoțită de asigurarea imunității participanților cu o lună înainte, pentru a ajunge la Olympia și o lună după, pentru a reveni acasă, chiar și atunci când erau conflicte în desfășurare.

Reglementarea raporturilor externe se făcea prin tratate între cetăți, păstrate de sursele literare și epigrafice. Iată în acest sens, o mențiune făcută de istoricul grec Tukydidēs (*Războiul peloponesiac*, V, 1-20):

(1) „Atenienii, lacedemonienii și aliații lor au depus jurământ, în fiecare cetate în parte, și au încheiat un tratat cu următoarele prevederi: (2) În templele comune, fiecare să poată, potrivit obiceiurile strămoșești, să ceară oracole și să trimită theori și pe pământ și pe mare fără teamă; templul și altarul lui Apollon de la Delphi și locuitorii din Delphi să fie independenți, nesupuși nici unui tribut și neatârnați în ceea ce privesc judecățile și să-și aibă fiecare pământul lor moștenit din străbuni. (3) Tratatul să fie făcut pe timp de cincizeci de ani pentru atenieni și aliații lor, și pentru lacedemonieni și aliații lacedemonienilor, fără viclenii, fără pagubă, și pe pământ, și pe mare. (4) Să nu fie îngăduit lacedemonienilor și aliaților lor să poarte armele pentru vreo daună împotriva atenienilor și aliaților lor, și nici atenienilor și aliaților lor împotriva lacedemonienilor și a aliaților lor, nici cu tehnica militară, nici printr-un alt mijloc. Iar dacă se va ivi vreo divergență între ei, să recurgă la judecată și la jurăminte, așa cum se vor putea înțelege.” (5) Lacedemonienii din alianță să dea atenienilor cetatea Amphipolis. Cei din cetățile pe care lacedemonienii le-au predat atenienilor să aibă îngăduința să meargă fiecare unde vor vrea sau să-și păstreze țara lor, iar cetățile care aduceau contribuția de pe vremea lui Aristeides să fie autonome. Să nu fie îngăduit nici atenienilor nici lacedemonienilor să poarte arme spre a face rău, iar contribuția în bani să fie restituită după ce tratatul va intra în vigoare. Cetățile care au adus ponosul de pe vremea lui Aristeides sunt următoarele: Argilos, Stagiros, Acanthos, Scolos, Olzynthos, Spartolos. Aceste cetăți să nu fie aliatele nimănui, nici ale lacedemonienilor, nici ale atenienilor. Iar dacă atenienii vor încerca să convingă cetățile să intre în alianță, iar ele vor accepta, să le fie îngăduit să încheie alianța cu atenienii. (6) Locuitorii cetăților Meczyberna, Saneia și Singos să poată să-și locuiască cetățile, ca și olynthienii și acanthienii (7) Lacedemonienii și aliații lor să restituie atenienilor cetatea Panacton, iar atenienii să restituie atenienilor cetățile Coryphasion, Cythera, Metone, Pteleon și Atalante și cetățenii spartani, aflați în închisorile atenienilor, sau în altă parte aflată sub stăpânire ateniană; să lase liberi pe peloponesienii asediați în Scione, pe cei care sunt aliații lacedemonienilor în Scione, pe aceia pe care i-a trimis Brasidas, și pe orice alt

---

⁷ J.B. Bury, Russell Meiggs, *Istoria Greciei*, Ediția a IV-a, Editura All, București, 2006, p. 293.

aliat al lacedemonienilor care se găsește întemnițat la Atena sau în orice altă parte pe care o stăpânesc atenienii. Să dea și lacedemonienii și aliații lor oamenii pe care îi au de la atenieni și de la aliații lor oamnei pe care îi au de la atenieni și de la aliații lor, potrivit aceluiași prevederi. (8) În privința cetăților Scione, Torone și Sermylion, și altor cetăți pe care le dețin atenienii, să hotărască atenienii cum vor socoti de cuviință. (9) La rândul lor atenienii să depună, pe cetăți, jurăminte în fața lacedemonienilor și a aliaților lor. Șaptesprezece bărbați din fiecare cetate să depună cel mai mare jurământ al locului, iar jurământul suna așa: „Voi respecta tratatul și libațiile acestea cu dreptatea și fără viclenie.” Să poată și lacedemonienii și aliații să depună același jurământ față de atenieni și fiecare dintre ei să înnoiască jurământul în fiecare an. (10) Să ridice coloane la Olympos, la Delphi, la Istm și la Atena-în cetate-și în Lacedemonia în Amyclaiion. Iar dacă uită să prevadă vreun lucru în vreo privință, să fie bine stabilit prin jurământ că pot să se folosească de discuții cu dreptate și să schimbe așa cum vor găsi de cuviință și atenienii și lacedemonienii.

19 (1) *Tratatul intră în vigoare sub efortul lui Pleistolas, pe la sfârșitul lunii Artemision, iar la Atena sub arhontatul lui Alcaios, pe la sfârșitul lunii Elaphebolion.* (2) *Au jurat și au făcut libații următorii: din partea lacedemonienilor Pleistonax, Agis, Pleistolas, Damagetos, Chionis, Metagenes, Acanthos, Daithos, Ischagoras, Philocharidas, Zeuxidas, Antippos, Tellis, Alcinas Empedias, Menas, Laphilos. Din partea atenienilor au jurat: Lampon, Isthmionicos, Nicias, Laches, Euthydemos, Procles, Pythodoros, Hagnon, Myrtilos, Thrasycles, Theagenes, Aristocrates, Iolaos, Timocrates, Leon, Lamachos, Demosthenes.*

20 (1) *Aceste libații s-au făcut pe la sfârșitul iernii și începutul primăverii, după ce trecuseră zece ani și câteva zile de la Dionysiile din cetate, de când avusese loc prima invazie în Attica și începuse acest război”.*

Este vorba de cunoscutul tratat de pace dintre Atena și Sparta, din 421 a.Chr., prin care se pune capăt primei etape a Războiului Peloponesiac⁸.

Observăm că un asemenea act intra în vigoare la o dată stabilită, avea clauze precise, la respectarea cărora ambele părți se angajau prin jurământ, însoțit de libații-deșertări rituale de vin, în cinstea zeilor. Orice modificare adusă tratatului trebuia să se facă prin acorduri bilaterale. Este cunoscut faptul că un cetățean grec era sub protecția cetății sale pe teritoriul acesteia.

Tratatul era expresia juridică a păcii dintre două cetăți. El garanta bunele raporturi pe perioadă determinată sau nedeterminată. Cităm, în cele ce urmează, un tratat încheiat între Atena și cetatea Leontinoi din Magna Graecia, în anul 445 a.Chr., prin care Atena dorea să consolideze propria sa influență în sudul Italiei, unde dominau cetățile doriene, după întemeierea coloniei panhellenice Thourioi (în teritoriul orașului Sybaris), la care a participat și istoricul Herodot:

“Zeilor!

---

⁸ Tucicide, *Războiul Peloponesiac*, (traducere de N.I.Barbu), Editura Științifică, București, 1961.

Solii din Leontinos care au făcut o alianță și jurământ au fost Timenor, fiul lui Agathokles, Sosis, fiul lui Glaukios, Gelon, fiul lui Echseketos, secretar fiind Theosimos din Tauriscos. În timpul arhontatului lui Aphseudes, iar Kritiades era secretar al Sfatului. Sfatul și Poporul au găsit cu cale, în timpul prytaniei tribului Akamantis, secretar fiind Charias, sub președinția lui Timochxenas, la propunerea lui Kalias: să existe o alianță între atenieni și leontini: să fie formulat și acceptat un jurământ. Atenienii să jure: față de leontini vom fi aliați drepecți, fără vicleșug și vătămare. Leontinii jură la rândul lor: față de atenieni vom fi aliați pentru totdeauna, fără vicleșug și fără vătămare”⁹.

În condițiile în care un cetățean se stabilea în altă cetate, el nu avea drepturi acolo, fiind considerat un străin. Ulterior, datorită experienței lor în călătorii, negocieri și nu în ultimul rând datorită ajutorului financiar pe care-l ofereau, negustorii încep să fie cooptați în rândurile cetățenilor, prin decrete speciale, cu rol de convenții, numite decrete de *proxenie*¹⁰. *Proxenu*l avea aceleași drepturi ca un cetățean. În plus, dacă era amenințat în țara sa de origine, el putea să beneficieze de protecție în noua sa patrie fără nici o convenție¹¹. El putea să aibă acces la magistraturi și să vorbească în cadrul forurilor conducătoare ale cetății primul, după discutarea problemelor religioase.

În acest sens, cităm un decret de la Kallatis, colonie doriană de pe coasta vestică a Mării Negre¹²:

“Sfatul și poporul să-i acorde, pentru aceste motive, elogiul lui Cutare fiul lui (...)leon, să i se acorde lui și urmașilor, cetățenia, proxenia, titlul de binefăcător, egalitatea fiscală, dreptul de a intra și de a ieși din port în timp de război și în timp de pace fără să fie expus la represalii și fără nici o convenție specială.”

Un decret mesambrian, în cinstea unui callatian (Mesembria a fost tot o cetate doriană de pe coasta de vest a Mării Negre n.n.) conține prevederi suplimentare¹³:

“ Sfatul și poporul să-i acorde (...) întâietate în justiție, dreptul de a achiziționa bunuri imobile, dreptul de a discuta propuneri în Sfat și Adunare, primul după discutarea problemelor religioase. Casierul să înscrie decretul pe o stelă de piatră și să o așeze în templul lui Apollo”.

Tot la Mesambria, decretul IGB I² 307 reprezintă un tratat între cetate și regele trac Sadalas, în secolul III a.Chr., în timpul diadohului Lysimachos al Thraciei. Inscripția atestă acordarea titlului și privilegiilor aferente calității de *proxen* regelui trac, precum și plata unui tribut de 50 de stateri, o sumă mare la acea vreme. În a doua parte a decretului avem textul tratatului “*omologia*”, din

⁹ Octavian Bounegru, Marius Alexianu, *Introducere în epigrafia greacă*, Editura Universității A.I. Cuza, Iași, 2002, p. 135-137.

¹⁰ Raluca Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ediția a III-a, Editura All Beck, București, 2003, p. 20; Claude Mossé, *Tucidide. Între Atena și Sparta*, în “Magazin Istoric”, Serie Nouă, Nr.10 (283), XXIV, 1990, p. 81-86.

¹¹ N.Q. Dinh, A. Pellet, P. Daillier, *Droit international public*, Paris, 1987, p. 36-39.

¹² Octavian Bounegru, Marius Alexianu, *op.cit.*, p. 123.

¹³ IGB I² 307 bis.

păcate vătămat. Totuși, putem discerne că mesambrienii au menționat în tratat că își vor achita toate obligațiile față de Sadalas, în moneda lor, dar echivalentul unei sume în stateri de aur, „*valuta forte a acelei perioade*”¹⁴.

În diplomația greacă contemporană, *proxenos* este denumirea funcției de consul, ceea ce pune în valoare mult mai bine rolul acestei componente a diplomației antice.

Stabilirea originii *proxenilor* este o sursă de atestare a relațiilor politice regionale, ba chiar generale, în întreaga lume greacă.

Având un sistem bine pus la punct, grecii pot fi considerați ca fiind întemeietori al dreptului internațional. Deși au trăit în cetăți mici, faptul că s-au organizat în amphyctionii (Amphyctionia de la Delphi)¹⁵ ligi politice (Liga de la Delos, Liga Peloponesiacă)¹⁶, dovedește că încă de atunci se resimțea nevoia unor organisme suprastatale care să păstreze pacea.

Instituția *proxeniei*, a ambasadorului, ligile politice, tratatele încheiate sunt elemente care să ateste caracterul deschis al lumii grecești.

ABREVIERI:

ISM I   *Inscripțiile din Scythia Minor*, Vol.I, (editor D. M. Pipidi), Editura Academiei, București, 1983.

IGB I²   *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, (edidit G. Mihailov) vol.I, Editio altera emendata, Academia Bulgară de Științe, Sofia 1970.

---

¹⁴*Ibidem*, p. 261-262.

¹⁵ J.B. Bury, Russell Meiggs, *op.cit.*, p. 109-110.

¹⁶ *Ibidem*, p. 203-212.